

**Posudek diplomové práce Jiřího Fialky „A tak by měli všichni dělat.’ Konstrukce
,společenství Čechů‘ ve vybraných cestopisných dílech Václava Matěje Krameria“, Praha
2013, FHS UK, Katedra obecné antropologie, 74 s.**

Je vlastně s podivem, že se tématu, které si pro svou diplomovou práci zvolil Jiří Fialka, dosavadní české bádání, zejm. to k modernímu nacionalismu, resp. „národnímu obrození“, doposud více nevěnovalo. Perspektivou formování národa byla sice nahlížena Krameriova činnost ediční, vydavatelská a novinářská, „představu (národního) společenství“ v jeho činnosti „autorské“ pokud vím zatím nikdo neanalyzoval. Dosavadní literatura přitom připouští, že Krameriovy cestopisy nelze považovat za překladová díla v moderním slova smyslu; německojazyčné předlohy sloužily Krameriovy jako zdroj, nicméně (dialogickou) strukturu, výběr „faktů“, utváření samotné cesty a pozorování, ale především apel a nároky na čtenáře je třeba připsat Krameriovu autorství, resp. účelu, který měly tyto texty mít v českém společenství.

Takovým účelem, který Fialka spíše konstatuje, než aby ho šířeji rozebíral (neboť pro to by bylo třeba studia dalších pramenů), je do jisté míry podpora Krameriova nakladatelského podnikání a současně jeho autoritativního postavení v českém veřejném prostoru (vůbec existence tohoto „představovaného“ či komunikačního prostoru na konci 18. a začátku 19. století je téma, které si zaslouží důkladnějšího výzkumu právě např. za aplikace Andersonova konceptu). Právě proto, že podpora Krameriovy obchodní pozice není Fialkovým primárním badatelským zájmem, je její hledání za textovými postoji někdy zkratkovitě a spíše spekulativní, každopádně by si zasloužilo většího doložení (Kramerius tak např. jistě sdílel josefinistický pohled na náboženství, zda zatím však bylo úsilí o propagaci českého bohoslužebného jazyka a potažmo českých tisků, není jisté; s. 55).

Hlavním těžištěm diplomové práce je analýza konstrukce (českého národního) společenství a nároků, které na něj a na jeho jednotlivé příslušníky Kramerius klade. Krameria přitom Fialka vidí nikoliv jako kupř. jedinečnou obrozeneckou osobnost, nýbrž jako neosobní pozici autorskou, organizátorskou, podnikatelskou, ale především pedagogickou a normující. (V

širším kontextu a se znalostí dalších pramenů by bylo zajímavé se ptát, zda taková pozice vycházela vstříc nějakému očekávání – o orientalistických očekávání se píše např. na s. 33 – a zda byla v dané společenské situaci de facto nevyhnutelná, jinými slovy zda by Kramerius byl ve své funkci bez problémů nahrazen, kdyby na něj a na ostatní „obrozence“ spadl onen pověstný strop.) V této souvislosti oceňuji kapitolu 3.2 (Problematika postav), kde je zejm. na s. 18, 23 a 24 přesvědčivě ukázáno budování Poslovy nadřazené pozice mj. i pomocí dialogické formy, ale i návod, jak být správným Krameriovým zákazníkem.

Ze všech konceptů, představených v druhé části třetí kapitoly (není však jasné, proč je nový historismus vyčleněn do druhé, metodologické kapitoly), vychází autor nejvíce z Andersona a umírněných konstruktivistických teorií. Vymezuje se tak vůči Hrochovi, ale po mém soudu ani zcela důsledně neaplikuje názor, „že etnické skupiny vznikají vědomě na základě něčích zájmů, jež manipulují se skupinami jedinců na základě diskurzu etnicity“, byť ho na s. 32 vyslovuje. Ostatně to, jaké zájmy stály za vznikem české etnické komunity, by mohlo být jedním z předmětů obhajoby. Dále pisatel využívá také koncept vytváření identity prostřednictvím reprezentaci cizího a orientalismus a do výkladu zapojuje i antropologické studie k formování nacionality v současnosti. V přehledu bádání ke Krameriově osobě se poměrně podrobně zabývá monografií Jana Novotného, psané z marxistických pozic. Je otázka, do jaké míry se pojetí objektivní existence a zákonitého vývoje národa (s. 28) vylučuje s představou jeho konstruování, pokud se toto nechápe jako voluntaristický akt jednotlivce (ostatně i o Andersonovi píše Fialka jako o neomarxistovi). Není samozřejmě na místě srovnávat úlohu lidu u Novotného (postupně se aktivně zapojujícího do obrození coby prvního kroku „odstranění poroby“) a u Krameria (monarchistická poslušnost, s. 28-29) nejen proto, že v prvním případě jde o odbornou historiografii a ve druhém o pramen. Podobně patří do standardního repertoáru marxistického dějepisceví pojem „feudální zaostalost“, takovéto „poměrování minulé doby se současnou“ (s. 28) je však vlastní jakékoliv historiografii (i kdyby ve feudalismu spatřovala naopak zlatý věk).

Vlastní analytická část, „*Obráz společnosti Čechů*“, je rozdělena na podkapitoly, jejichž struktura není nevyhnutelná, resp. nevychází úzce z žádného konceptu, ale zároveň není ani závislá pouze na pramenech. Přesto lze jen přitakat pisatelově sebekritice, že by struktura mohla být propracovanější („ucelenější“, s. 70) a reflektovanější. Tematizovány jsou zde jak tradiční sdílené elementy formování národa (jazyk, pojem vlasti, minulost, náboženství), tak – v cestopisné literatuře patrnější – sebepojímání Čechů a vztah k druhým. Fialka dobře

dokáže tyto jevy sledovat jak v bezprostředních apelech na čtenáře, tak právě to, jak jsou představy o vlastním společenství formulovány prostřednictvím psaní o druhých. Fialkova analýza se zde pohybuje na různých úrovních – někdy je o textový či přímo diskurzivní rozbor, někdy o intencionalitu a roli jednotlivých textových, ale i mimotextových (Kramerius) osob, bylo by tedy možné ji označit za metodologicky nejednotnou či nepříliš disciplinovanou, čemuž by se pisatel pravděpodobně bránil odkazem na nový historismus a jeho podobnou nevyhraněnost. (Co naproti tomu lze v této kapitole oprávněně vytknout, je místy absence silnější či soudržnější interpretační linie, výklad je někdy jen zřetěžením parafrází či vysvětlení jednotlivých výseků z pramenů.) Omezím se zde proto na dílčí zajímavé, ale i sporné Fialkovy postřehy a interpretace, o nichž se může vést další debata. Obtížnost sevřeného analytického přístupu se ukazuje na dvou příkladech. Svědky „národovotvorných“, v tomto případě jazykotvorných aktů můžeme být jaksi v přímém přenosu (alespoň Kramerius tento efekt vyvolává), když Posel „vymýšlí“ český ekvivalent pro hyenu, „hltouna“ (s. 37, pozn. 48). Implicitní a po mém soudu ne zcela prokázaný je naproti tomu apel na péči o národ a jeho literaturu prostřednictvím metaforu štěpařství coby kultivace češství (s. 42-43), kde je jen obtížně zodpověditelné, jak mohla být tato metafora vnímána čtenáři (a ovšem, zda nás to má zajímat). Sporné či přímo chybné nejsou jen některé Fialkovy interpretace textu, ale i jejich vztažení k dobovým politickým realitám: citát z indického cestopisu o obyvatelích Kandyjského království (s. 45) není oslavou udatnosti Čechů, neboť zájmeno „jim“ se vztahuje právě na Čechy a ostatní příšedší vojska a význam je tak právě opačný, udatní jsou Kandyjci. Spojení s vytvářením domobrany v Čechách je pak pouze spekulativní. Pokud dále Posel odmítá kritiku evropských a křesťanských panovníků (s. 47), neznamená to, že je apolitický, ostatně i Fialka sám na mnoha místech nachází obhajobu (osvíceného) monarchismu a apel na poslušnost panovníkovi zejm. v kontextu odmítnutí Francouzské revoluce, což je eminentní politický postoj. Vyjadřování loyality panovníkovi je také obecnější záležitost, než aby úzce souvisela s cenzurou Krameriových tiskovin (s. 45). Stejně tak je chybné spojovat apel na manželskou věrnost a řádnou výchovu dětí s údajnými reformami uzavírání sňatků v roce 1781 (jde pravděpodobně o zrušení nevolnictví, které s manželským právem nemělo nic společného, s. 65).

Z kapitoly o náboženství jednoznačně vyplývá eurocentrický či christianocentrický postoj a pohrdlivé trpění ostatních vyznání, byť je před tímto absolutním historiografickým soudem třeba připomenout i relativní hodnotu josefinské tolerance a Krameriovy náboženské

pedagogiky ve srovnání s předchozím religiózně vyhoceným obdobím. Právě srovnání (byť samozřejmě nerovné) s jinými vírami a kulturami dává vyniknout aspektu normativního apely, který Fialka podle mého názoru příliš upozadil ve prospěch konstruování národního společenství. Studované texty totiž stejně tak naléhavě a nevyhnutelně vyžadují racionálně, užitečně a uměřeně jednání jednotlivce (spíše než společenství) a propagují tak osvícenský společenský projekt (který jistě, jak je obecně známo, nezahrnoval ženy ani Neevropany, ani nutně neimplikoval rovné postavení všech ostatních). Kritiku iracionality, pověr, „naivity“ a „dětinskosti“ cituje Fialka na s. 53 (v kontextu masopustu) či na s. 60, podpora osvícenských církevních reforem – vzdělávání duchovních – je s nezbytným vymezením se vůči předcházejícím „temným dobám“ obsažena v popsání Mogolského císařství („*zvláště za těchto našich časů, kdež všudy učení a právě důstojní páni faráři jsou*“, s. 21). Pro osvícenský diskurz je tu příznačný také důraz na přelomovost současnosti, stejně jako víra v možnost společenské změny a aktivní podíl na ní.

Zatímco Fialkově argumentaci by místy prospěla větší sevřenost a v případě odkazů k sociální praxi i větší podloženost, než představují vytržené údaje z Hrochovy monografie, jazykově a zejm. stylisticky má práce velmi dobrou úroveň. Vytknout by bylo možno jednotliviny jako nenáležitě předložkové vazby („*odrazuje před kontaktem*“ místo „od kontaktu“, s. 56; „*o tom ... jsem se rozhodl*“, s. 68), neobratná či hovorová vyjádření („*Egyptané, o nichž čerpá z Harantova cestopisu*“, s. 16, „*fázi, k níž on čtenáře nabádá*“, s. 19; „*na Andersonově přístupu je podle mě fakt, že...*“, s. 30). Na dvou místech je chybně užitá spojka „jelikož“ místo správné „přestože“ (mj. s. 57), na s. 43 najdeme chybnou zájmennou vazbu „*nevěnují se ani kultivaci sami sobě*“, na s. 56 autor nejednotně píše velké písmeno („*Židy*“ – „*židech*“). Další drobné jazykové chyby (chybné koncovky v příčestí, interpunkce) se nacházejí na s. 13, 15, 26, 27, 40, 49, 52, 53, 61, 66, 69; ojedinělá hrubá pravopisná chyba na s. 68 („*informace měli smysl*“) je dána zřejmě nepozorností.

Diplomovou práci Jiřího Fialky považuji za zdařilou analýzu konstrukce (národního) společenství v Krameriových cestopisech, která by si zasloužila prohloubení, koncepčního dopracování a poněkud poučenějšího zasazení do sociálního kontextu. Proto ji hodnotím jako **velmi dobrou (2)** v horním pásmu této známky.

Praha, 5. 9. 2013